

VEDECKÁ KONFERENCIA O HODNOTÁCH

Pre ďalší rozvoj našej socialistickej spoločnosti, najmä pre všestranný a harmonický rozvoj socialistického človeka, stáva sa dnes mimoriadne aktuálnou a závažnou problematika hodnôt. V doterajšom vývoji marxistickej filozofie bol problém hodnôt a hodnotenia viac okrajovou ako centrálnou záležitosťou, a preto v súčasnosti teoretická reflexia tohto problému vyvoláva mnohé otázky, rôzne názorové prístupy a koncepcie.

Ukázalo sa priam nevyhnutným skonfrontovať a ujasniť si aspoň niektoré závažné otázky z bohatej axiologickej problematiky. Z tohto dôvodu Slovenská filozofická spoločnosť pri SAV a Československá filozofická spoločnosť pri ČSAV usporiadali v dňoch 14.—16. mája 1979 v prekrásnom prostredí Nízkych Tatier vedeckú konferenciu pod názvom *Hodnoty, hodnotenie, poznávanie*. Na konferencii odzneli štyri hlavné referáty, ktoré, ako upozornil v otváracom prejave prof. PhDr. Rudolf Š í m a, DrSc., nemajú byť svojou témou limitujúcim, ale inšpirujúcim východiskom k celému rokovaniu konferencie.

Úvodný referát prof. PhDr. Jiřiny Popelovej, DrSc., bol venovaný *Hodnotovému relativizmu a jeho marxistickému prekonávaniu*. Autorka urobila hlbokú sondu do histórie filozofického a axiologického myslenia. Ukázala na formovanie hodnotového relativizmu a jeho rôzne interpretácie. Upozornila, že tento fenomén sa mnohokrát objavil v dejinách ľudskej spoločnosti, avšak najvypuklejšie vystúpil v obdobiach nástupu novej spoločnosti s jej novými hodnotami. Ilustrovala tento fakt na gréckych tragédiách, v ktorých zápasil „zúfalý“ a „láskavý“ hodnotový relativizmus vyjadrujúci zložitý prechod gréckej rodovej spoločnosti v grécku polis. Autorku zvlášť zaujímal 19. stor. s búrlivým rozvojom spoločenských vied, ktoré do veľkej miery prispeli k precizovaniu hodnôt, hoci vo väčšine prípadov išlo o konkrétne hodnoty týchto vied. Prof. Popelová upozornila, že spojitost hodnôt v hodnotovom systéme, ktorý má každá historická etapa, nemôže byť chápaná tak, akoby sa hodnoty v danom systéme radili do stúpajúceho radu. Medzi hodnotami, ktoré tento systém vytvárajú, platí súvzťažnosť v časopriestorovom zmysle. Keď sa posunie základná hodnota daného systému, posúvajú sa aj všetky ostatné hodnoty. Autorka sa zamýšľala aj nad otázkou prekonávania hodnotového relativizmu, predovšetkým nad jeho marxistickým prekonávaním. Marxizmus prekonáva hodnotový relativizmus nielen teoreticky (tým, že akcentuje historickú, časopriestorovú podmienenosť hodnôt), ale prekonáva ho aj prakticky, a to revolúciou. Toto revolučné prekonávanie znamená tvorbu nových hodnôt, ktoré vyrastajú v nových spoločenských podmienkach.

Mimoriadne pozoruhodný bol referát doc. PhDr. Václava Č e r n í k a, DrSc., ktorý sa zaoberal objektivnosťou hodnôt. Pozoruhodný bol okrem iného aj preto, že autor v podstate podal ucelený logický pohľad na túto dnes takú rozdiskutovanú otázku, a to nielen v buržoáznej, ale i marxistickej filozofii.

Upozornil, že objektivnosť hodnôt treba hľadať v analýze vzťahu poznania a hodnotenia. Buržoázna filozofia zachováva striktnú dichotómiu vzťahu poznania a hodnotenia, čím vytvára aj dva odlišné metodologické prístupy ku skutočnosti: deskriptívny a normatívny. Marxistická filozofia nevidí východisko v takomto riešení tohto vzťahu, ale hľadá v procese poznávania prvky hodnotenia. Hodnotenie má pre ňu aj poznávací charakter. Autor uviedol štyri dôležité momenty, ktoré do istej miery odstraňujú antinómiu poznávania a hodnotenia: 1. Gnozeologický obraz nemožno pochopiť bez hodnotového momentu, a tým sa hodnotenie stáva konštitutívnym prvkom procesu poznania. 2. Duchovno pretvárajúca činnosť človeka sa osamostatňuje a získava charakter plánovanej praxe. Táto činnosť zahŕňa preferenciu — plánovaný cieľ, čo nie je možné bez hodnotenia. 3. Prax je nielen kritériom gnozeologickej pravdivosti, ale aj kritériom objektívnej významovosti predmetov. 4. Pri poznávaní skutočnosti nejde len o gnozeologickú pravdivosť, ale aj o to, či sa skutočnosť vo vedomí správne hodnotí. Gnozeológia sa teda môže zaoberať bez hodnoty a hodnotenia. Doc. Černík ukázal na závažný fakt, že človek nielen skutočnosť zhodnocuje, ale aj hodnoty tvorí ako hodnototvorný subjekt, čím ďalej rozvíja svoje ľudské schopnosti. Objektivitu axiologickej hodnoty vidí autor v tom, že hodnota prezentuje praktický význam skutočnosti pre človeka, je predpokladom hodnotenia a hodnotenie a poznanie tvoria jednotu. Text vystúpenia V. Černíka uverejňujeme v tomto čísle časopisu *Filozofia* v plnom znení.

Druhý deň rokovania konferencie bol venovaný ďalším dvom referátom, diskusným vystúpeniam a besede za „okružným stolom“. Doc. PhDr. Jozef Mužík, CSc., vo svojom referáte *Hodnoty, záujmy, potreby* analyzoval hodnotovú problematiku z hľadiska subjektívneho faktora. Akcentoval nevyhnutnosť rozlišovať medzi reálnou hodnotou a vedomím hodnoty, ktoré je odrazom tejto hodnoty. Podrobne rozobral podstatu potrieb, pričom vychádzal z Marxovho chápania potreby. Zdôraznil, že filozofický a užitý pojem hodnoty nemožno stotožňovať. Potrebu chápe ako nedostatok podmienok k zachovaniu subjektu, ako istú nerovnováhu, ktorá vzniká v subjektovo-objektovom vzťahu. Vyrovnávanie tejto nerovnováhy vysvetľuje ľudskú aktivitu. Podľa autora potreby sú vždy historicky určené a sprostredkované cez záujmy. Hodnota je vyjadrením jednoty potrieb a ľudského úsilia. Doc. Mužík sa vo svojom referáte dotkol aj problematiky vzťahu hodnotenia a poznania, pričom ukázal na to, že poznávame nielen svet okolo nás, ale súčasne ho aj z významujeme pre nás. Hľadáme vzťahy a súvislosti medzi poznanými zákonmi skutočnosti a ich významom pre subjekt. A práve všetky tieto momenty v procese poznania sprítomňujú v ňom prvok hodnotenia.

Jeden z hlavných referátov konferencie bol venovaný otázke *Vzájomného vzťahu hodnôt a významov*. Jeho autor, doc. PhDr. Vladimír Brožík, DrSc., nastolil v ňom veľmi závažnú a zložitú otázku hodnotovej problematiky. Kritizoval to, že v marxistickej axiológii sa často hodnota stotožňuje so svojim významovým znakom. Pritom adekvátnosť znaku sa nezakladá na jeho racionálnom odvodzovaní z povahy označovanej hodnoty, ale na jeho účelnosti, na jeho schopnosti reprezentovať hodnotu. Znak je predmetom významovej interpretácie hodnoty a je záležitosťou vedomia. Preto autor upozorňuje, že o tom, čo znaky označujú, rozhoduje samotná situácia interpretáta, a to nielen jeho sociálne postavenie, jeho spoločenská úroveň, ale i jeho skúsenosti,

záujmy, zážitky. Doc. Brožík upozornil, že znak je vždy konvenčný, závisí od zvyklostí a tradícií, no hodnota sama konvenčná nie je. Hodnota závisí od praktickej aktivity človeka, hodnotový význam znaku závisí predovšetkým od aktivity ľudského vedomia. Voľná interpretácia znaku dovoľuje, aby znak nadobúdala stále nové významy a stal sa predmetom hodnotenia.

Uvedené referáty vytvorili inšpirujúcu atmosféru pre diskusiu. Prof. M o k r o n o s o v z Moskovskej univerzity sa zamýšľal nad spôsobom, ako sa zmocňujeme problematiky hodnotovej orientácie cez spoločenské vzťahy, ktoré sú jednou z foriem objektivovaného spoločenského vedomia. Prof. M. N. G r e c k i j z tej istej univerzity si položil širšiu otázku o mieste hodnotového prístupu v marxizme. Kriticky odsúdil doterajšie jednostrannosti v riešení tejto problematiky a upozornil, že hodnotové sudy sa vytvárajú v závislosti od charakteru skutočnosti v tom okamihu, keď sa teória mení na prax. To treba podľa autora považovať za východisko k otázke vzťahu poznania a hodnotenia.

PhDr. M. H r a b o v s k ý v príspevku *Psychológia hodnotovej orientácie* a PhDr. H o l d a vo vystúpení *Sociológia hodnôt* zhodne konštatovali, že obe spoločenskovedné disciplíny, tak psychológia, ako aj sociológia, majú veľké podľnosti voči hodnotovej problematike, pričom nejde ani tak o techniku výskumov ako o fakt ich zovšeobecnenia. Diskusné vystúpenie PhDr. B. H l a v o v e j, CSc., pojednávalo o morálnych hodnotách a ich mieste v tvorivej aktivite človeka, v rámci ktorého morálne hodnoty sa stávajú súčasťou individuálneho vedomia a vytvárajú morálno-hodnotovú orientáciu človeka. JUDr. A. P o j e z n á, CSc., z Ústavu štátu a práva SAV upozornila na význam axiológie pre vedy o štáte, pričom zdôraznila potrebu rozlíšiť axiologický aspekt v prístupe k právu ako spoločenskému javu a axiologický aspekt v samom práve.

Diskusia za „okrúhlym stolom“ na záver druhého dňa konferencie mala bezprostredný, tvorivý charakter a ukázala na potrebu hlbšie a precíznejšie analyzovať niektoré základné filozoficko-axiologické pojmy. V podstate sa diskusia sústredila do štyroch problémových okruhov. Diskutujúcich osobitne zaujímala otázka vzťahu poznávania a hodnotenia, vzťahu poznávacej činnosti a hodnotovej orientácie. Išlo pritom o ujasnenie, či je hodnotenie iba zložkou poznania alebo formou ľudského osvojovania sveta v dialektickom vzťahu s poznávaním ako inou formou tohto osvojovania. Diskutujúci (ss. Mužík, Černík, Pojezná, Lálik, Popelová, Mokronosov, Oborný) bez toho, aby sa usilovali o konečnú a vyčerpávajúcu verziu tohto problému, ukázali na dialektiku procesu poznania a hodnotenia. Zdôraznili, že práve hodnotový odraz skutočnosti zvyšnamňuje skutočnosť pre človeka. Druhý okruh problémov sa skoncentroval do otázky, či existujú objektívne hodnoty, potreby, záujmy bez vedomia hodnôt, alebo len objektívny základ hodnôt mimo vedomia. V príspevkoch ss. Vajdu, Soškovej, Hradského, Popelovej, Mužíka, Andriška, Černíka, Pojeznej, Krškovej, Coufala hľadali sa možnosti riešenia subjektovo-objektového vzťahu a ukazovalo sa na dôležitosť vzťahu potrieb a záujmov človeka k hodnotám. Aktuálnou a otvorenou ostala otázka úlohy subjektu pri hodnotení a tvorbe hodnôt, v ktorej opäť vystúpila do popredia kategória potreby a záujmu ako významných a podstatných činiteľov hodnototvorného a hodnotiaceho procesu.

Posledný deň vedeckej konferencie o hodnotovej problematike odzneli

ďalšie diskusné príspevky. Príspevok dr. Rybovej z Ústavu pre doškolenie lekárov v Prahe pojednával o úlohe hodnôt v rozhodovacích procesoch, analyzoval filozofickú problematiku rozhodovania. Autorka zdôraznila dôležitosť zaujatosti subjektu na istej hodnote. Doc. J. Vajda si vo svojom vystúpení položil otázku o vzťahu *Hodnotenia a poznania morálky*, pričom upozornil, že poznanie je v morálke špecificky zašifrované v jej normách a pravda vstupuje do morálky cez kategóriu správnosti. PhDr. V. Andříšek analyzoval vzťah záujmu jednotlivca a spoločnosti. Doc. G. V. Kandybo z Moskvy rozoberala problém dialektiky pohybu a hodnôt. Doc. J. Coufal sa zaoberal ontologickými základmi problematiky poznania a hodnotenia.

Aj keď trojdňová konferencia o hodnotovej problematike skončila mnohými „otvorenými“ otázkami, ktoré marxistická axiológia musí v budúcnosti riešiť, jej pozitívny prínos treba vidieť v tom, ako povedal v záverečnom slove prof. PhDr. R. Šíma, DrSc., že v mnohom prispela k objasneniu teoreticko-metodologických otázok a stala sa podnetným, inšpirujúcim východiskom k ďalšiemu bádaniu v tejto filozofickej oblasti.

Barbora Hlavová